

PRILOG TOPOGRAFIJI SREDNJOVJEKOVNOG SENJA

Grad Senj u sjevernom Jadranu pripada među najstarije naše gradove. Malo ima gradova u našoj državi, koji i danas na prvi pogled odaju svoju veliku starinu, kao što je to Senj. Iz njegovih uskih i krivudastih ulica i uličica s boltama i balaturama, iz starih crkava i trgova, iz bedema i oštećenih kula s ponosnim Nehaj-gradom struji vječito duh prošlosti i rječito govori svakome strancu o minulim vijekovima. Na tabuli Peutingeriani ubilježen je već taj stari grad, i ravna crta, koja ga na toj tabuli vezuje sa starom Siscijom, dokazuje, da su već Rimljani u svojim osvajačkim planovima davali veliku važnost smještaju Senja u svom saobraćajnom sistemu. U srednjovjekovnoj hrvatskoj državi Senj je središte župe, a u doba najveće turske opasnosti Senj postaje važna strateška i jaka vojnička tvrđava. Historijskoj težnji Venecije, da bude jedina gospodarica na Jadranskom moru, protive se senjski Uskoci s toliko hrabrosti, upornosti i uspjeha, da ta — tada velika evropska sila uskočko pitanje pretvara u evropsko pitanje i svojim diplomatskim intrigama ostvaruje ono, što nije bila kadra svojom vojničkom silom.

U našoj kulturnoj prošlosti Senj zauzima dostojno mjesto. U senjskoj biskupiji upotrebljava se u crkvi slavenski jezik od najstarijih vremena, i to pravo potvrđuje i pismeno Rimsko kurija 1248. g. U Senju radi prva hrvatska štamparija, i u njoj se štampaju najstarije naše glagoljske knjige jedva nešto više od trideset godina, kako je J. Gutenberg štampao prvu svoju knjigu. Senj je dao polihistora Pavla Rittera Vitezovića, buntovnika i pjesnika Matešu Kuhačevića, poznatog generala u bici kod Wagrama i graditelja ceste Senj—Karlobag i Senj—Novi Filipa Vukasovića, pjesnika Silvija Kranjčevića i pripovjedača Vjenceslava Novaka, da spomenemo samo najkrupnija imena.

O starom je Senju pisano dosta, ali bogat i obilan materijal, koji se nalazi u mnogobrojnim latinskim ispravama Diplomatičkog zbornika (Codex diplomaticus, ed. Jug. akademija u Zagrebu, t. I—XV), a tiče se srednjovjekovnog Senja, čeka još uvijek, da bude proučen i iskorišćen.

Prve topografske podatke o Senju dao je Valvasor (Ehre und Ruhm des Herzogstums Crain, Nürnberg 1689, IV. 79), koji je ostavio i veliki bakrorez Senja u XVII vijeku. Valvaso-

rovi su podaci dragocjeni, jer je on u Senju služio kao vojnik i opisi njegovi osnivaju se na autopsiji. U drugoj polovini 19. vijeka govori o topografiji Senja dosta opširno dugogodišnji senjski profesor M. Magdić u knjizi „Topografija i povijest grada Senja, Senj 1877; poslije njega hrvatski historik V. Klaić u Građi za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, Zagreb 1902., i u novije vrijeme odlični poznavalac topografije naših gradova u srednjem vijeku Đuro Szabo u raspravi Arhitektura grada Senja (u knjizi: Senj, ed. Jug. akademija, Zagreb 1940).

U spomenutom djelu između ostalog nabraja Valvasor u Senju i dvanaest crkvenih građevina i navodi ih poimence. Svi kasniji pisci nastoje, da te građevine identificiraju, jer su od Valvasorova vremena mnoge nestale, ali im to samo djelomice polazi za rukom. Međutim, ni kod Valvasora, ni kod kasnijih pisaca, nema nigdje spomena o dvije crkve, koje su se u drugoj polovini XIV. vijeka nalazile u južnom dijelu grada. To su crkve sv. Jeronima i Filipa i Jakova. Vjerojatno je, da tih crkava u Valvasorovo doba nije ni bilo, a sigurno niti ikakva traga o njima, jer bi ih inače Valvasor bio spomenuo. Da su te dvije crkve postojale u Senju, vidi se iz darovnice pisane na latinskom jeziku, u kojoj biskup senjski Protiva, uz privolu i saglasnost senjskog kaptola, poklanja predstavnicima dominikanskog reda, koji napuštaju Dalmaciju i žele da se nastane u Senju, crkvu sv. Nikole. Citirat ćemo iz isprave mjesto, koje se tih crkava tiče:

... die vigesimo quarto mensis instantis may comaparuerunt personaliter coram nostra presentia uice et nomine suo et tocius ordinis fratrum in Dalmacia et Duracio ressidentium, dum essemus cum dicto capitulo congregati in episcopali curia humiliter et (de)uote petentes et multipliciter suplicantes nobis et dicto capitulo nostro, quatenus dignaremur sibi in honorem omnipotentis dei et beati Dominici confessoris sui que ordinis exaltationem consentire, concedere, donare, tradere et exnunc imperpetuum sibi conferre ecclesiam seu capellam nostram sancti Nicolai confessoris et sub eius uocabulo dedicatam et situatam in dicta nostra diocesi juxta ecclesiam apostolorum Phylippy et Jacobi extra portam ciuitatis Segnie uocatam in ydiomate sclauico Rumezna urata idem est porta sancti Jeronimi, quia apud eandem portam est dicta ecclesia sancti Jeronimi . . .

Isprava je datirana: sub annis a nativitate domini millesimo trecentesimo octavo, indictione prima. Original se nalazi u arhivu Jug. akademije, v. Cod. dipl. XV, 365—371.

Što saznajemo iz navedenog dijela isprave? Crkva, posvećena apostolima Filipu i Jakobu, nalazila se izvan gradskih vrata, t. j. extra muros, a ta su se vrata „in ydiomate sclauico“, t. j. u domaćem, hrvatskom jeziku nazivala Rumenja vrata. Vrata su dobila ime po crkvi sv. Jeronima, jer se ta crkva nalazila u neposrednoj blizini spomenutih vrata, svakako intra muros. Prema tome, u drugoj polovini 14. vijeka u tome dijelu grada,

a to je krajnji južni dio grada Senja, koji se prema moru završavao Šabac-kulom ili kulom sv. Save (porušenom, nažalost, u posljednjem ratu) i u prostoru izvan gradskih bedema, u koji se dolazilo neposredno kroz Rumenja vrata, nalazile su se dvije crkve, i to crkva apostola Filipa i Jakoba s vanjske strane i crkva sv. Jeronima s unutarnje strane. Crkva sv. Nikole, a to je vjerojatno crkva, koju biskup Protiva daje dominikancima, nalazila se do 1874. g., kada su je zbog trošnosti morali porušiti, na trgu (današnja tržnica) na obali. Za tu se crkvu zna, da je isprva bila dominikanska, a od polovine 17. vijeka pavlinska. Vjeruje se, da je ta crkva prvobitno pripadala augustinskom redu, a od njih je prešla dominikancima darovnicom spomenutoga biskupa Protive.

Na Pijeronijevu nacrtu senjskih utvrda iz 1639. g. (Državni arhiv, Zagreb) ucrtane su u bedeme južnog dijela grada u blizini Šabac-kule jedna vrata. Ista se vrata nalaze i u nacrtu vojničkog inženjera Martina Stiera iz 1660.—1665. g. između Šabac-kule (Šabac-Turm) i Naša-kule (Naša-Turm), i to će vjerojatno biti Rumenja vrata iz naše isprave. Kroz ta se vrata išlo do crkve sv. Marije (danas Marija-Art), koja je od gradskih bedema bila udaljena kojih stotinu metara, i jedva pola kilometra dalje k jugu, gdje je po svoj prilici bio stari samostan „s. Georgii penes Segniam“ (danas Abatovo ispod Trbušnjaka), kuda je svake godine na dan sv. Jurja išla iz Senja litija. Taj je manastir oko 1500. g. napušten zbog turskih provala, a general Lenković ga je 1558., vjerojatno, dao porušiti i kameni materijal uzidati u tvrđu Nehaj-grad.

Navedeno mjesto iz naše isprave zanimljivo je i jezički. U nazivu Rumenja vrata pridjev Rumenj izveden je od imena Rumen s nastavkom -jъ kao Ivanj, Nikolj, banj. Za ime Rumen nemamo potvrde u pisanim spomenicima, ali zato dosta često u ispravama 14., 15. i 16. vijeka dolazi ime Rumin (cf. Građa ARj), a to je postalo od Jeronim, pošto je na početku odbaceno nenaglašeno *je*, vokal *o* se pretvorio u *u*, a konsonanti *n* i *m* su metatezom zamijenili svoja mjesta.

Zagreb.

P. Rogić.

ZUSAMMENFASSUNG

P. Rogić: BEITRAG ZUR TOPOGRAPHIE
DES MITTELALTERLICHEN SENJ

Die Stadt Senj, im nördlichen Jadran, war ein strategisch und kulturell wichtiger Punkt Kroatiens. Die ersten topographischen Angaben über Senj gab Valvasor, und im XIX. und XX. Jahrhundert schrieben über Senjs Topographie M. Magdić, V. Klaić und Đ. Szabo. Valvasor, welcher als Soldat einige Zeit in Senj verbrachte, erwähnt zwölf kirchliche Gebäude, aber weder er noch spätere Verfaßer erwähnen die Kirchen des heil. Hieronymus und Philipp und Jakob, die in Senj, in der zweiten Hälfte des XIV. Jahrhunderts bestanden. In einer lateinischen Urkunde (Codex diplomaticus XV, p. 265—371) schenkt der Bischof von Senj Protiiva im Jahre 1378 den Vertretern des Ordens der Dominikaner die Kirche des heil. Nikolaus. Diese Kirche befand sich in der Nähe der Kirche der Apostel Philipp und Jakob außerhalb des Stadttors, welches nach der Kirche des heil. Hieronymus Rumenja vrata hieß. Beide Kirchen befanden sich im südlichen Stadtteil, zwischen dem späteren Türmen Šabac und Naša.

Das Beiwort Rumenj ist vom Namen Rumen, Rumin abgeleitet, und dieser Name ist aus Hieronymus entstanden.
